

ministeeriumidele ka lepingulisi töid ehk pisut palgalisa teenida!

Juhani oli ka suur gurmaan. Ta korraldas koos kolleegidega lõuna- ja õhtusööke pealinna parimates restoranides ning oli ka ise väga hea kokkamises. Tegime koos kolleegidega seenelkäike, kus Juhani õpetas, et pilvikuid pole vaja kupatada ega tatikatel nahka üle kõrvade tõmmata.

Juhani surm oli suur kaotus mitte ainult tema perekonnale ja kolleegidele vaid tervele Eesti rahvamajandusele, sest eriti just Eesti taasiseseisvumise esimestel aastatel oleks tema ideedest, energiast ja ettevõtlikkusest palju kasu olnud.

Helgi-Annika Reisenbuk
TTÜ emeriitdotsent, PhD

* * *

Mees nagu orkester *Juhani Väljataga mälestuseks*

Astusime 1968. a. TPI majandusteaduskonda õppima vastavatud teenindusökonoomika erialale. Erialakateedrit siis veel ei olnud. Pidime esialgu õppima masinaehituse eriala programmi järgi. Dotsent Juhani Väljataga teeneks oligi teenindusökonoomika kateedri organiseerimine 1970. a. ning kateedri juhtimise kõrvalt uue õppekava koostamine, kateedri mehitamine õppejõududega ja paljude kerkinud probleemide lähendamine. Kateeder valmistas ette ka toiduainetööstuse ökonoomika spetsialiste ja koolitas õhtuülikooli tudengeid.

Juhani ise oli lõpetanud TPI majandusteaduskonna ja erinevatel aegadel töötanud seitse aastat samas vanemõpetajana. 1963. a. kaitses ta kandidaadiväitekirja ja 1967. a. omistati talle dotsendi kutse.

Teenindussfäärile suurema tähelepanu pööramine oli otseselt seotud NLKP kongressil püstitatud sellekohaste ülesannetega. Tegemist oli L. Brežnevi uue poliitikaga, nn pöördega „näoga rahva poole“. Seni oli majanduse peaeesmärk rasketööstuse arendamine, mistõttu nõukogudemaal tekkis terav defitsiit tarbekaupade ja teenuste osas. Rahal puudus kaubakate ja selle väärtus langes. Uue poliitika raames asutati ka ENSV Teenidusministeerium ja veidi hiljem ENSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudis teenindusökonoomika sektor. Tööstusettevõtted said Plaanikomitee poolt kohustused uute tarbekaupade tootmiseks ja teenuste osutamiseks.

Dotsent Väljataga organisaatorivõimed väljendusid selleski, et tema initsiitiivil sõlmiti koostöölepingud mitmete ENSV ministeeriumide ja TPI vahel. Saadud rahadega finantseeris kateedrijuhataja üliõpilaste uurimistöid. Teenitud raha kulus tudengitele muidugi marjaks ära. Vaevalt nende uuringute tulemused ministeeriume tegelikult huvitasid, kuid andsid üliõpilastele vajaliku uurimustööalase kogemuse. Samuti olid lepingulised suhted kasulikud mitmele teaduskonna aspirandile. Sedalaadi organiseerimistööd ministeeriumide ja kõrgkooli vahel oli Juhani vägagi võimeline tegema, kuna ta oli varasemalt kokku ligi 11 aastat töötanud ENSV Rahvamajanduse

Nõukogus, Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Tootmiskoondises, Maardu Keemiakombinaadis, kust saadud kogemused ja tutvused võimaldasid vastastikuseid häid suhteid edasises töös. Nagu tol ajal öeldi – teaduse ja praktika vahel on vajalik tihe koostöö.

Pealkirjastasin artikli tol ajal tuntud prantsuse filmi järgi. Sestap et õppejõu tegevuse kõrvalt jätkus Juhani energiat veel kümneks muuks tegevuseks. Ta oli viljakas lektor ühingu „Teadus“, kus tutvustas majandusalaseid teadmisi aasta jooksul enam kui sajas ettevõttes ja organisatsioonides. Ta oli osav kirjamees ja avaldas palju artikleid populaarteaduslikes ajakirjades. Oli kirjastuste kolleegiumi liige. Mitmekülgse tegevuse eest omistati talle „ENSV teenelise kultuuritegelase“ aunimetus. Õhtuti oli Juhani lektoriks Tallinna Marksismi-Leninismi Ülikoolis. Vabal ajal harrastas ta bridžimängu. Mitu mängupartnerit töötas ka kateedris õppejõuna. Mitmekülgse loomeaktiivsuse realiseerimisele kulus palju aega. Paraku nõudis see lisa uneajast ...

Üks lõbus detail Juhani elust. Välimuselt oli Juhani parajalt priske ja energiline mees. Kuid kord, peale vaheaga, ilmus ta loengusse kõhnana ja ülemäära suures pintsakus. Arvasime, et nüüd on ta jäänud tõsiselt haigeks. Hiljem selgus, et ta oli ühe sõbraga sõlminud kihlveo, et võtab kahe kuuga 20 kg kaalus alla. Seda ta tegigi ja kihlveo võitjana sai auhinnaks kaks kasti (20 liitrit) armeenia brändit. Sihikindel ja sõnapidaja mees!

Teenindussfääri saab käsitleda kitsamas ja laiemas löikes. ENSV Teenindusministeerium hõlmas Tallinna vastava ala ettevõtted ja rajoonides tegutsenud teeninduskombinaadid, juhtis ja varustas neid masinate, seadmete ja materjalidega. Kuid laiemas plaanis kuulus teenindussfääri palju rohkem alasid. Nii katsetas Juhani kahe tudengiga turismiökonomika erikursust. Reisinud mehena teadis ta, et turism on tulevikuala. Õppisime peamiselt erialastest raamatutest ja üheaastasele praktikale suundusime vastavatud hotelli „Viru“. Kumbki üliõpilane töötas 0,5 koormusega vanemraamatupidajana, kuid tööülesanded saime ökonomikaosakonnalt. Seegi on hea näide Juhani mõtteleenu, organiseerimisvõimekuse ja julguse kohta.

Neljanda kursuse lõpus seisid majandusteaduskonna poisid dekanaadis nn „kolonelide“ (Nõukogude armee vanemohvitserid – armeeteenistusse värbajad) ees – oli vaja leida tulevasei tegevohvitseri, kes teeniks kaks aastat nõukogude armees. Juhani tuli dekanaati kohale, et päästa oma poisid varem kavandatud teadustööle. Tänu tema toetusel „kolonelid“ meid ei puutunudki.

Olime 20 lõpetajaga vastloodud teenindusökonomika kateedri esimene lend. Peale TPI lõpetamist 1973. a. suunati viis noort ENSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi vastloodud teenindusökonomika sektorisse eesmärgiga omandada teaduskraad. Minu juhendajaks aspirantuuris sai Juhani Väljataga. Tollest perioodist õppisin Juhani tunnust ja mitmel muul alal.

Ta oli suurepärase gurmaan ning oskuslik kala- ja lihatoitude valmistaja. Koduköögis olid tal kõik vajalikud tööriistad, mida ta peamiselt Rootsist hankis. Näiteks olid tal juba siis kalapuhastamise kindad, mille kätte tõmbamise peale esitas üks vana kalur mere ääres teravmeelse küsimuse: „*Noh, kas linnamees hakkab nüüd kala opereerima?*“. Tol

ajal olid need kindad haruldased. Ja oli tal mitmesuguseid maitseainete purke, mis Eestis ilmusid müügile alles peale rahareformi.

Juhani suur eesmärk oli kaitsta doktoritöö kollektiivi materiaalse stimuleerimise valdkonnas. See oli tol ajal väga kuum teema. Mäletan, et Juhani saatis mind koos teise tudengiga Leningradi majanduskonverentsile, kus oli rohkesti ettekandeid isemajandamise teemal. Muu hulgas esinesid seal Moskva doktorid teemal, kuidas viia meie suurel maal kohvikud isemajandamisele. Konverentsi juhatajal kargas hing täis ja ta ütles: „*Lugupeetud doktorid, otsige mõni tsaariaegne daam, kes teile õpetaks, kuidas kohvikut pidada. Pole vaja meie kõrgharitud teadusresurssi nii lihtlabasel viisil kasutada*“. Doktoritel oli muidugi piinlik. Kuid isemajandamise temaatika Nõukogudemaal ei raugenud. Näiteks 15 aastat hiljemgi, M. Gorbatšovi ajal, külastas NSVL peaminister N. Rõžkov Tallinnas Müürivahe tänava isemajandavat pirukabaari, mida tõi hiljem üleliidulises televisioonis kogu Nõukogudemaale eeskujuks. Muidugi oli tol perioodil tähtis kogu rahvamajanduse viimine isemajandamisele, samas, jätta alles tsentraliseeritud juhtimine ja mitte loobuda riigiomandist suuremates ettevõtetes.

Juhani doktoritöö teemavalik oli Nõukogude Liidu tsentraalse käsumajanduse ja üha suureneva tarbekaupade puuduse kontekstis väga aktuaalne. Kuid probleemide parim lahendus seisnes siiski ettevõtete iseseisvumises ja tugeva raha kasutusele võtmises. Seda näitas Eesti taasiseseisvumise ja rahareformi järel saavutatud areng. Paljudete ettevõtetele polnud enam vaja arvukaid ministereid, riiklikke komiteesid ega tsentraalset juhtimist ning varustamist.

Enne Eesti taasiseseisvumist polnud majandusliku stimuleerimise alaseid teadustöid võimalik kohapeal kaitsta. See oli tolle aja traagika! Samas, et oma väitekirja kaitsta näiteks Moskvast, oli vaja tutvusi vastava ala tippteadlaste hulgas, samuti mitme akadeemiku või doktori toetus, et sind üldse kaitsmisele lubataks. Perifeeriast tulnud väitekirja kaitsjaid isegi kardeti. Polnud ju kunagi kindlust, et tegemist pole dissidendiga või oli tema sugulane sõdinud vastaspoolel. Teaduste doktori elulugu pidi olema laitmatu! Teine võimalus oli oma teadustöö teema oluline korrigeerimine nii, et seda saaks kaitsta näiteks Tartu Ülikooli nõukogus. Paraku kaotanuks doktoritöö peale kohandamist oma esialgse sära.

Peale kaheksa-aastast tööd TPI kateedri juhina asus Juhani Väljataga 1978. a. tööle ENSV Teadus- ja Tehnikainformatsiooni Instituudi (Eesti Infoinstituut) direktorina. Direktoritöö kõrvalt oli doktoritöö vormistamine muidugi väga keeruline. Ta korraldas asjad nii, et uueks direktoriks sai Ustus Agur ja temast sai teadusdirektor, lootusega, et nii saab ta rohkem aega oma doktoritöö lõpetamisele ja selle kaitsmise organiseerimisele pühendada. Moodustati isegi teine teadusdirektori ametikoht. Aga loometööks vajalikku keskkonda see siiski kaasa ei toonud. Juhani tuli tegeleda inimlikust kadedusest tõusnud intriigide lahendamisega instituudis.

1982. a. mais täitus 15 aastat Eesti Infoinstituudi asutamisest. Juhani määrati piduliku sünnimälestuse tähistamise orgkomisjoni esimeheks. Oli vaja organiseerida majanduskonverents, vastu võtta ja majutada külalised, korraldada bankett jne. Ja siis see juhtus! Pidustuste haripunktis kustus tema süda. Juhani jäi oma 50-ndast sünnipäevast puudu

pool aastat.

5. novembril 2022. a. tähistavad Juhani käe all eriala omandanud arvukad majanduspetsialistid, töökaaslased ja sõbrad tema 90-ndat sünniaastapäeva!

PS: Detailsemat materjali vaata Google`st, märgusõna: „Dotsent Juhani Väljataga“.

Tiit Õim,
teenindusökonoomika kateedri esimese lennu lõpetaja

* * *

Alati nooruslik, optimistlik, toetav ja rõõmsameelne
grand old man
*Juhani Väljataga kui mentor*³

Majandusteadlaste jaoks oli dotsent Juhani Väljataga tugev praktik ning praktikute-ettevõtjate jaoks teadlane-praktik. Ta oli väga viljakas loengupidaja ettevõtetes ning lepinguliste uurimistööde initsiaator tolleaegsete Eesti tööstusministeeriumide ja Teenindusministeeriumi jaoks (1975–1982).

Alljärgnevalt on pandud kirja eeskätt need mälestused, lood ja juhtumid, mis olid valdavalt rohkem Juhani töövälise tegevustega seotud. Siin on nii tõsiseid kui mõningase huumoriga seotud fakte. Loomulikult on need ka teiste inimestega ning valdavalt ka allakirjutanuga seotud, sest vaid pealtnägijana on võimalik olukordi kõige paremini edasi anda. Mõned lood ja faktid on aga Juhani enese poolt jutustatud. Juhtumeid on püütud grupeerida niivõrd kui see võimalikuks osutus.

1. Dotsent Juhani Väljataga ja üliõpilased, suvine praktika

Juhani Väljataga suhtles aktiivselt ka üliõpilastega. Näiteks oli neid vaba aja sündmusi⁴ igal õppeaastal alates kolmandast kursusest mitmeid kui tudengid korraldasid Viitna motellis ja saunas õhtupooliku – tellides kohalesõiduks autobussi, söögid-joogid, makimuusika jms. Alati kutsuti kaasa ka kateedrijuhataja Juhani Väljataga, sageli ühines seltskonnaga ka kateedri vanemõpetaja, kirglik bridžimängija Lembit Valdmaa (15.03.1930–2.07.2000). Juhani initsiatiivil ja Lembitu aktiivsel toetusel korraldati tudengitele pea alati majandusalaseid viktoriine. Need olid väga huvitavad ja silmaringi laiendavad, hõlmasid nii Eesti, Nõukogude Liidu, Euroopa riikide, maailma suurimate riikide kui ka kogu maailma majanduse arengut ja fakte. Arutati ka lõputööga ning pärast lõpetamist tööle asumisega seotud probleeme. Need vabal ajal peetud koosviibimised

³ Üldiselt tähistab sõna *mentor* nõustaja-juhendaja rolli, kes kasutab oma kogemusi ja teadmisi juhendatava arengu edendamiseks. Mentorlust kasutatakse teadmiste ja kogemuste edasiandmise edendamiseks kogenud ja vähemkogenud vahel. Üks eesmärk on toetada juhendatavat isiklikes või ametialastes arengutes.

⁴ Allakirjutanut, kes oli sel ajal TPI majandusteaduskonna TL-erialal (teeninduse ökonoomika ja organiseerimine) oma kursuse rühmavanem, on seda hea meel meenutada, kuna eeskätt just meie õpperühmal olid need kokkusaamised ja positiivsed kogemused.